

Светлана В. Стевановић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за хиспанистику

ЖЕНА У ДОБА МЕКСИЧКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ: ЦРНА АНГУСТИЈАС ФРАНСИСКА РОХАСА ГОНСАЛЕСА²

Апстракт: Предмет рада јесте анализа улоге жена у Мексичкој револуцији на примеру романа Црна Ангустијас мексичког писца Франсиска Рохаса Гонсалеса. Полазимо од претпоставке да протагонисткиња романа, Ангустијас Фарера, симболично представља обесправљени део мексичког становништва који се, након вишевековног трпљења угњетавања, диже на оружје захтевајући поштовање основних људских права. Показујемо да у периоду Мексичке револуције (1910–1920) Ангустијас добија прилику да од вишеструко маргинализоване индивидуе (жене, мулаткиње, сиромашне надничарке) постане активни друштвени чинилац који ради на промени друштвеног система. Као заповедница једне од чета које су чиниле део одреда револуционарног вође Емилијана Сапате, Ангустијас стаје у одбрану угроженог дела мексичког становништва, превасходно жена, захтевајући, притом, право на слободу, независност и образовање. Њен почетни ентузијазам, међутим, постепено слаби под утицајем учитеља у ког се заљубљује, а који у овом роману о Мексичкој револуцији има улогу интелектуалца опортунисте који се придружује Мексичкој револуцији како би стекао материјалну корист. Ступањем у брачну заједницу са похлепним опортунистом Ангустијас напушта револуцију, издаје своје пријатеље и идеале. Од активне заповеднице револуционарне чете Ангустијас наново постаје пасивна жена чија се улога, у контексту патријархалне мексичке културе, своди на беспоговорно поштовање воље мушкарца и трпљење. Стога, пратећи судбину ове револуционарке од детињства до

¹ svetlana.stevanovic@filum.kg.ac.rs

² Истраживање спроведено у раду финансирано је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години број 451-03-47/2023-01/ 200198).

зрелог доба, настојимо да проpratимо ток Мексичке револуције од првобитног заноса, преко узаврелих борби до повратка на статус кво.

Кључне речи: Црна Ангустијас, Франсиско Рохас Гонсалес, жена, маргина, Мексичка револуција.

1. Уводне напомене

Роман *Црна Ангустијас* објављен је 1944. године и сврстава се у циклус такозваних романа о Мексичкој револуцији (*novela de la Revolución Mexicana*). Џон Ратерфорд (Rutherford, 1969:pp.30–32) истиче да су романи о Мексичкој револуцији прозна дела чији су аутори Мексиканци и чија је основна тема један од догађаја који је обележио савремену мексичку историју: Мексичка револуција. Стога, у овој врсти романа долази до књижевне обраде револуционарних збивања која су се одиграла у Мексику у периоду између 1910. и 1920. године. Писци ових романа, између осталог, (ре)конструишу крваве окршаје, импровизовано формирање револуционарних одреда, освете и издаје, као и страдање револуционарних јунака који се жртвују у жељи да допринесу друштвеном бољитку и спасу обесправљени и угњетавани део мексичког становништва.

Према мишљењу Агилера Наварете (Aguilera Navarrete, 2016:p.98), оригиналност романа о Мексичкој револуцији, у односу на историјске романе који су у Мексику писани током 19. века, почива у настојању писаца да Мексичку револуцију представе из перспективе маргинализованих друштвених слојева, преваходно неписмених сељака и земљорадника, те да дају реч свима онима који су раније били изопштени како из званичног историографског дискурса, тако и из књижевног. Ова тежња приметна је и код Франсиска Рохаса Гонсалеса, аутора романа *Црна Ангустијас*, који је по професији био етнограф. Услед тога, нарочито је био заинтересован за живот и обичаје етничких мањина, као што су замбоси и мулати, потомци афричких робова, као и за испитивање њиховог свеукупног доживљаја Мексичке револуције, улоге коју су у њој одиграли и последица које је овај догађај на њих оставио (Murillo Tenorio, 2022:p.265). Његова интересовања видљива су на плану романа *Црна Ангустијас* чија се протагонисткиња Ангустијас Фарера (*Angustias Farrera*), мулаткиња и револуционарка, може убројати у групу понижених, потлачених и обесправљених како на основу расе, тако и на основу пола. С тим у вези, истичемо да посебно место у групи маргинализованих који кроз романе о Мексичкој револуцији добијају могућност да проговоре заузимају жене.

Учешће жена у Мексичкој револуцији историјски је документовано. Овај догађај омогућио им је да искораче из окриља породичног дома за који су традиционално биле везане, као и да узму учешћа у доношењу одлука о питањима од општег интереса. То им је у ранијем периоду било онемогућено ако се има у виду да су у контексту мексичке традиционалне патријархалне културе сматране интелектуално инфериорнима у односу на мушкарце (Macías, 1980:p.53). Међутим, треба имати у виду да такозване аделите (*adelitas*), војнициње које су чиниле део револуционарних одреда, махом нису учествовале у самим револуционарним борбама, већ су обављале уобичајене послове, сам у измењеном, ратном окружењу. Од њих се, заправо, очекивало да знање стечено у оквиру дома пренесу на бојно поље. Под овим се подразумевало кување, прање, шивење, брига о немоћнима, као и покорност, трпљење и беспоговорно прихватање мужевљеве воље или, у контексту револуције, заповедника чета у којима су војевале. Осим тога, припадници зараћених револуционарних фракција неретко су жене искоришћавали како би се светили једни другима, због чега су мајке, супруге и кћерке најчешће биле жртве силовања (Сапо, 2011:pp.33–46; Madrid Moctezuma, 2006:p.56).

Мадрид Моктесума (Madrid Moctezuma, 2006:p.56) сматра да су жене у доба Мексичке револуције вршиле три функције: функцију ратног плена, сексуалног објекта и топовског меса. Ово је видљиво и у романима о Мексичкој револуцији, с обзиром на то да у највећем броју случајева жене имају секундарну улогу и служе за 'додатно профилисање својих партнера, односно самих револуционара' (Stevanović, 2022:p.30). Без обзира на то, треба имати у виду да су поједине жене ипак директно учествовале у револуционарним окршајима, те да су неке одликоване и чином заповедница одређених чета. Такве су биле, примера ради, Кармен Аланис (*Carmen Alanís*) и Хуана Гутјерес де Мендоса (*Juana Gutiérrez de Mendoza*). Заповеднице су, пак, ретко протагонисткиње романа о Мексичкој револуцији, што је условљено како њиховим незнатним бројем у односу на заповеднике, тако и тиме што је протагониста ових романа најчешће колектив или вођа одређене револуционарне фракције, а не појединачне чете која је војевала у њеном склопу (Murillo Tenorio, 2022:p.272). Поред тога, треба имати у виду да друштво није благонаклоно гледало на учешће жена у револуцији, о чему сведочи и чињеница да им је 1925. године, по наређењу некадашњег револуционарног генерала Хоакина Амара (*Joaquín Amaro Domínguez*), званично забрањено служење војног рока. У званичном документу којим се женама забрањује приступ војним четамма, оне су окарактерисане као један од главних узрочника порока, заразних болести

и нереда, што је додатно допринело њиховом заборава (Chang-Rodríguez, 1981:р.99). С тим у вези, указујемо на становиште Муриљо Тенорио (Murillo Tenorio, 2022:р.264) која истиче да је *Црна Ангустијас* прво дело из циклуса романа о мексичкој револуцији у ком је жени додељена централна улога. Пре овог дела објављен је низ романа о Мексичкој револуцији, али ни у једном од њих жена не заузима истакнуту улогу. Ово сведочи о њиховој изопштености на плану романескног дискурса у Мексику током прве половине 20. века, а уједно представља и ваљан одраз периферног места које је жена занимала у стварности. Самим тим, Франсиско Рохас Гонсалес представља јединствен пример писца романа о Мексичкој револуцији који у жижу свог интересовања ставља управо живот једне револуционарке за коју се може казати да симболично одражава развојни пут Мексичке револуције и то од њеног повоја, преко сазревања до утихнућа.

2. *Црна Ангустијас*: рађање бунтовнице

С обзиром на то да је била жена, мулаткиња и сиромашна сељанка, односно припадница најнижег друштвеног сталежа, Ангустијас, чије само име означава бригу, троструко је маргинализован лик. Детињство ове мулаткиње обележено је болом и усамљеношћу. Зачета као плод љубави између белкиње и црнца, Ангустијас по рођењу остаје сироче препуштено вртлогу судбине. Мајка јој умире на порођају, док јој оца Антона (*Antón Farrera*), племенитог бандита (в. поглавље *Ангустијас као заповедница сапатистичке чете*), затварају оптуживши га за крађу. Бригу о њој преузела је локална врачара Кресенсија (*Crescencia*), која није била у могућности да јој пружи одговарајуће образовање, услед чега јој је по рођењу била ускраћена и прилика за будући напредак. Ангустијас је одрасла у селу Меса дел Аире (*Mesa del Aire*), руралној средини која је била одсечена од савремених цивилизацијских токова и у којој су јој једино друштво правиле дивље звери и стока, док ју је средина разматрала кроз призму негативних стереотипа који су се одвајкада приписивали црнцима, вишевековно обесправљеној раси како у Хиспанској Америци, тако и у великом делу света.

Кабесас Варгас и Руис Тресгаљо (*Cabezas Vargas & Ruiz Tresgallo*, 2019:р.69) истичу да је у роману Рохаса Гонсалеса видљиво да је мексичко друштво, махом сачињено од местика (потوماка белаца и домородаца), имало одбојан став према особама афричког порекла, те да је настојало да их *оурни* поистовећујући их са демонским и дивљим бићима којима владају животињски нагони и ниске страсти. С обзиром на то да је црначко становништво, према

стереотипном виђењу, представљало супротност свему добром и божанском, а самим тим и негативан супстрат када је у питању идентитет мексичког народа, требало га је постепено потиснути на саму маргину друштвеног система. Ова тенденција долази до изражаја нарочито у периоду када Рохас Гонсалес објављује роман *Црна Ангустијас*, будући да је током тридесетих и четрдесетих година прошлог века постреволуционарна мексичка влада убрзано радила на пројекту изградње националног идентитета који би био прочишћен од свих негативних примеса (Villalobos Graillet, 2016:p.86).

С обзиром на то да јој је отац био црнац, Ангустијас је нужно морала бити сагледана кроз мрежу стереотипа и предрасуда о црначком становништву. Рохас Гонсалес путем наслова романа сугерише на специфичну разликовну одлику његове протагонисткиње: уз име Ангустијас фигурира атрибут *црна* како би се нагласило да је тадашње мексичко становништво, у конкретном случају сељаци из Меса дел Аире, процењивало протагонисткињу превасходно на основу њеног физичког изгледа, односно боје коже, због чега им је увек била далека, страна и несхватљива. Ангустијас је имала приснији однос једино са врачаром која ју је одгајила, што је народ утврдило у уверењу да је ова мулаткиња дете таме ком су наклоњене демонске силе (Rojas González, 1999:p.399) и које, стога, треба избегавати. Ово је осуђује на детињство у потпуној самоћи.

Током времена Ангустијас стасаву у привлачну и сензуалну девојку, што доводи до промене става мушког дела становништва према њој. Док су раније избегавали било какав контакт са мулаткињом, са сазревањем она постаје објекат за којим мушкарци жуде и чезну, те је опседају попут шакала жељних да што пре уживају у сластима свог плена (Rojas González, 1999:p.393). Такав је случај са краваром Лауреаном (*Laureano*) који је налик на којота прогањао Ангустијас, обилазио њену кућу и пресретао је на путу до извора на ком је појила стоку, све како би је заплашио и присилио да му се пода.

Без обзира на то што се код једног дела становништва јавља жеља за контактом са Ангустијас, ово ипак не значи да је дошло до разбијања стереотипног начина опхођења друштва према овој мулаткињи. Шта више, овакав однос потврђује да је и даље проматрају на стереотипан начин, с обзиром на то да је о црнкињама кроз (мексичку) историју владало уврежено мишљење да су атрактивне и распусне (Camba Ludlow, 2005:p.152). Међутим, дајући реч самој Ангустијас, Рохас Гонсалес омогућава сагледавање друге стране њене личности, скривене иза вела предрасуда. Рохас Гонсалес, заправо, уписује стереотипну слику црнаца и њихових потомака са циљем њеног даљег преиспитивања. Стога и разоткрива незадовољство протагонисткиње која ће одрастајући све

отвореније исказивати негодовање и жељу за бегом из средине која ју је најпре стигматизовала, а потом и инструментализовала, приписујући њеном карактеру и целокупној личности црначку боју.

Рохас Гонсалес посебну пажњу посвећује опису приватног живота Ангустијас Фарере, њене интима и субјективног доживљаја средине у којој је живела, што читаоцима омогућава да пропрате психолошки развој ове мулаткиње. У овоме почива оригиналност романа *Црна Ангустијас* имајући у виду да у највећем броју романа о Мексичкој револуцији јунаци нису довољно психолошки продубљени (Chang-Rodríguez, 1959:p.533). Разоткривајући мисли и ставове протагонисткиње, Рохас Гонсалес ствара слику стамене и самосвојне жене жељне независности и слободе. То је видљиво у односу који је Ангустијас имала према удварачима и идеји брачне заједнице.

С обзиром на то да је одрасла без заштитничке родитељске фигуре, Ангустијас је научила да сама одлучује о сопственим поступцима. Након очевог повратка из затвора њена слобода делимично бива ограничена, будући да преузима на себе улогу послушне кћерке која негује остарелог оца. Другим речима, може се рећи да Ангустијас симболично врши функцију *одане мајке* (*madre abnegada*), због чега постаје налик на остале жене из њеног непосредног окружења којима је ово била основна и најважнија животна улога (Pas, 1995:p.35). Уз ову, отац јој приписује и функцију *невесте која чека* (*novia que espera*). Наиме, Антон Фарера стара се да обезбеди сигурну будућност својој кћерци, због чега јој предлаже да прихвати брачну понуду добро ситуираног местика Рита Рејеса (*Rito Reyes*). Антон своју кћерку види као рањиву жену којој је мушкарац потребан како би је употпунио и дао сврху њеном животу (Rojas González, 1999:p.397). С тим у вези, осврћемо се на мишљење Октавија Паса (Pas, 1995:p.32) који истиче да је жена у Мексику традиционално виђена као *расцепано*, отворено биће, инструмент

‘сврха које јој одређују закон, друштво или морал. /.../ У свету створеном према представи мушкараца, жена је само одбљесак мушке воље и жеље. Пасивна, претвара се у богињу, у вољену, у биће које отелотворује постојане и прастаре елементе универзума: земља, мајка и девица.’

Међутим, овакав однос Антона према Ангустијас проистиче из његовог суштинског непознавања истинског својства сопствене кћерке, а нарочито одбојности коју је осећала према мушкарцима, што је проузроковано њиховом дуготрајном раздвојеношћу.

Презир који је Ангустијас осећала према мушком роду јавио се у раном детињству након што јој је омиљена коза умрла пошто се ојарила. Главним кривцем за смрт козе Ангустијас је сматрала јарца који ју је оплодио. Чини се да Фарера у кози симболично препознаје мајку која је, како је већ напоменуто, умрла на порођају. Судбина коју је доживела коза утврдила ју је у уверењу да је патња чврсто срасла уз женски род и да су мушкарци симбол зла, јер продањем у жену проузрокују њену смрт (Rojas González, 1999:p.391). Логичким промишљањем утемељеним на сопственом искуству Ангустијас долази до закључка да се мушкарцима не треба подавати. Због тога и одбија просца који је био по вољи њеног оца. Имајући у виду да су њене сународнице жуделе за снажним и добростојећим мушкарцем који би их употпунио и дао сврху њиховом постојању, Ангустијасин чин изазвао је оштру осуду средине и окарактерисан је као неприродан. Њено *не* протумачено је као резултат наводне изопачености црнаца и лезбејских побуда које су у том периоду у Мексику сматране содомистичким (Rojas González, 1999:p.398). Како би је спасила од друштвене одмазде, врачара Кресенсија организује обред прочишћења од наводних демона који су запосели њену миљеницу. Обред се састојао у спирању злих сила животињском крвљу, уз понављање својеврсне бајалице која је требало да врати Ангустијас на исправан пут:

Фали ти нешто да би била потпуна, да би могла да испуниш заповест коју је Бог дао нашој мајци у рају, која је била прва жена првог мушкарца. Мораш да се даш у потрагу за оним што ти фали /.../ Срце ће ти дати знак када га пронађеш. Ко иште, даће му се!³⁴ (Rojas González, 1999:p.404)

Кресенсија овим речима изнова наглашава да је жена својина, пуки објекат у власништву мушкарца без ког живот нема смисла, а исправност свог уверења настоји да докаже посезањем за низом библијских алузија. Међутим, ритуал није променио став који је Ангустијас имала према мушкарцима, а који је изградила на основу проживљеног искуства. Овај однос утемељен је на бинарним опозицијама прогонитеља и прогоњеног, надређеног и подређеног, израбљивача и израбљиваног. Након трпљења вишемесечног ухођења ком је била изложена од стране Лауреана, Ангустијас одлучује да се побуни узимајући у своје руке одбрану тела и части. Ђанг Родригес (Chang-Rodríguez, 1981:p.102)

³⁴“Te falta algo para ser hembra completa, para poder cumplir el mandado que Dios le dio en el paraíso a nuestra madre, que fue la primera hembra del primer hombre. Es menester que busques lo que te falta /.../ Tu corazón te avisara cuando ya lo hayas encontrado. ¡Quién busca, jalla!” (Rojas González, 1999:p.404)

⁴ Све цитате из романа *Црна Ангустијас* превела је ауторка рада.

указује да протагонисткиња Рохасовог романа доноси одлуку да изврне мушко-женске улоге. Жена, традиционално виђена као расцепљено биће, посеже за ножем и расцепљује мушкарца који је желео насилно да продре у њу, након чега се даје у бег трагајући за уточиштем.

Нагомилани бес, неправда којој је била изложена, друштвена стигматизација, обесправљени положај приморали су Ангустијас да напусти окриље породичног дома. Управо наведени разлози довели су и до избијања Мексичке револуције. Ова револуција покренула је анонимни колектив сачињен преваходно од сељака беземљаша који су се дигли на оружје захтевајући повраћај земље која им је одузета у периоду диктатуре Порфирија Дијаса (*Porfirio Díaz*). У овом вихору своје место пронаћи ће и Ангустијас и то у Ослободилачкој војсци југа (*Ejército Libertador del Sur*), револуционарној фракцији на чијем челу се налазио Емилијано Сапата (*Emiliano Zapata*), мексички револуционар препознатљив по борби за аграрну реформу Мексика, али и по настојању да очува како домородачко становништво, тако и припаднике свих етничких мањина. У *Плану из Ајале* (*Plan de Ayala*), званичном сапатистичком програму, Сапата је, између осталог, захтевао да се етничким мањинама и обесправљеним друштвеним групама омогући равноправно укључивање у све животне токове, при чему се залагао и за 'заштиту заведених и искоришћених жена, њихову еманципацију и право на развод' (Stevanović, 2022:p.126). Стиче се утисак да је Рохас Гонсалес познавао основна начела сапатистичког покрета и да управо због тога јунакињу романа смешта у сапатистичке одреде.

3. Ангустијас као заповедница сапатистичке чете

У једном интервјуу Рохас Гонсалес је изјавио да је лик Ангустијас Фарере инспирисан стварном причом о животу Ремедиос Фарере (*Remedios Farrera*), жене која је током Мексичке револуције чинила део одреда Емилијана Сапате, а коју је писац романа *Црна Ангустијас* имао прилике и лично да упозна (Murillo Tenorio, 2022:p.281). Попут стварне личности, Ангустијас ће бити именована заповедницом једне од сапатистичких трупа којој се прикључила бежећи од казне због убиства које је починила у самоодбрани, услед чега ће сапатистички одред за њу представљати својеврсно уточиште и прибежиште од тешког намета судбине која јој је предодређена већ самим рођењем. Напуштањем родитељског дома и средине у којој је одрасла, као и потоњим придрживањем револуционарном одреду, Ангустијас пркоси конзервативном друштву и постаје активни тип жене. Идеја о женској активности, наводи Пас

(Pas, 1995:р.35), у Мексику се обично доводи у везу са *лошом женом*, а *лоша* је она жена која је *чврста, безбожна, самостална, као мачо*. Ангустијас ће током учешћа у Мексичкој револуцији испољити све наведене одлике.

Јунакиња Рохасовог романа одлучује да се прикључи Мексичкој револуцији након што је у једној крчми случајно наишла на групу револуционара који су дискутовали о разлозима због којих су се дигли на оружје. Разговор револуционара привукао је Ангустијасину пажњу због тога што се поистоветила са судбином унижених. Рохас Гонзалес (Rojas González, 1999:р.428) пише да су сви окупљени у овој крчми били саздани од истих страсти и од исте материје, услед чега су сви наличили једни на друге, те их је било немогуће разлучити. Атмосфера обележена осећајем заједништва, уједињености и истости налази се у оштром контрасту са атмосфером која је владала у Ангустијасином родном селу, чијим је становницима од прворазредног значаја било успостављање разлике између њих и мулата.

Обесправљени колектив који се дигао на оружје приповеда о вишевековном ропству и израбљивању ком су били изложени радећи на плантажама великих земљопоседника. Ово наводи Ангустијас на закључак да је појам тлачења и недостатка слободе онај који их уједињује. Самим тим, код ње се у датом тренутку јавља свест о припадништву напаћеној заједници Мексиканаца која јој даље пружа осећај сигурности. Запажамо да се Ангустијас налази у парадоксалној ситуацији, с обзиром на то да у ратној халабуци проналази смирај и животну сврху. Поред тога што Рохас Гонзалес на овај начин показује да су трагична судбина и недостатак слободе спона која је увезала разједињене Мексиканце, он истовремено обзнањује да су у Мексичкој револуцији обесправљени и израбљивани сељаци добили прилику да се уздигну и постану појединци вредни поштовања.

Поштовање које ће припадници сапатистичког одреда указати Ангустијас проузроковано је и некадашњом славом њеног оца Антона који је у своје време харао подручјем Реал де Анимаса (*Real de Animas*) и остао упамћен као племенити бандит. Револуционари код Ангустијас препознају ватрени темперамент њеног оца и због тога је примају у сопствене редове у којима ће, при ступању, уистину и показати карактер типичан за племените бандите. Племенити разбојници нападају и пљачкају поседе богатих земљопоседника или представника локалне власти у циљу пружања помоћи онима који се налазе на рубу егзистенције. Такви су, у доба избијања Мексичке револуције, били сељаци беземљаши које су израбљивали похлепни припадници повлашћених друштвених слојева: чланови владе Порфирија Дијаса, латифундисти и црквени великодостојници.

Циљ племенитих бандита био је, према речима Ернандес Сантијага (Hernández Santiago, 2007:p.22), борба за друштвену правду, једнакост и равноправност. О томе сведоче и речи Ангустијас Фарере која, промишљајући о мотивима ступања у револуционарне редове, казује:

Многи су ушли у борбу због тога што никоме не паше што богати – којих има више него сиромашних – уживају у животу, док ми живимо – да извините на поређењу – као стока... Они који имају децу морају да размишљају о томе да ће им се, када порасту, мучити као што смо ми. А ко има срца да то допусти? /.../ Треба одузети богаташима све што су покрали и вратити гладном и голом народу.⁵ (Rojas González, 1999:p.431)

Промисљања карактеристична за племените разбојнике, некадашња слава њеног оца, као и изглед стамене, кршне и одважне жене навешће сапатисте да именују Ангустијас заповедницом чете. Указујемо да се на основу наведеног може запазити да Рохас Гонсалес, за разлику од других писаца романа о Мексичкој револуцији, као што су Хосе Васконселос (*José Vasconcelos*) и Мартин Луис Гусман (*Martín Luis Guzmán*), не представља сапатистичке одреде као разуларену, неписмену банду којом владају најнижи нагони, већ као борце који имају моћ расуђивања. Сапатистичке снаге приказане у Рохасовом роману одликују се толеранцијом, прихватањем свих друштвених раса и вредновањем најбољих међу њима. Ово се уочава на скупу сапатистичке војске у Куаутли приликом ког Ангустијас поносно запажа да се налази на челу чете сачињене од домородаца, местика, креола, мулата, скупине која представља 'читав етнички мозаик уставог руралног мексичког становништва'⁶ (Rojas González, 1999:p.456). Поред тога, Ангустијасин дискурс о мотивима који су навели мексичке сељаке на побуну показује да писци романа о Мексичкој револуцији који пишу током тридесетих и четрдесетих година прошлог века, међу њима и Рохас Гонсалес, не сматрају Мексичку револуцију изненадним изливом 'неконтролисаних инстинката разуздане масе коју су предводили безумни крвници' већ 'организованим и идеолошки утемељеним подухватом уједињених Мексиканаца' (Stevanović, 2022:p.126).

⁵ Mucha gente pelea porque naiden esta agusto con que los ricos – que son más pocos que los pobres – estén gozando de la vida, mientras que nosotros andamos – mala la comparación – como los puercos... Los que tienen hijos deben pensar que cuando ellos sean grandes tienen que sufrir lo mismo que nosotros... ¿Y quién tenga corazón va a permitir eso? /.../ Hay que quitarles a los ricos todo lo que se han robado y devolverlo al pueblo hambriento y encuerado.' (Rojas González, 1999:p.431)

⁶ 'todo el mosaico étnico que componía la erguida población rural mexicana de aquellos días /.../' (Rojas González, 1999:p.456)

По ступању у својеврсну породицу Ангустијас одлучује да преобликује свој физички изглед. Из женских хаљина мулаткиња се преоблачи у ћаро (*charro*) одежду, традиционалну мексичку ношњу сачињену од посребрених панталона, прслучета, сакоа и шешира широког обода налик на сомбреро. Треба имати у виду да је током Мексичке револуције забележено неколико случајева прерушавања жена у мушкарце. Неки од најпознатијих примера су Петра Ерера (*Petra Herrera*) и Амелија Роблес (*Amelia Robles*). Габријела Кано (Cano, 2009:p.16) наводи да су жене обично облачиле мушку одећу како би избегле опасност од силовања и напастовања, али и ограничења и друштвених забрана које су им обично наметане у војсци. Другим речима, преоблачење им је омогућавало да се изједначе са мушкарцима и остваре једнака права, премда делајући под маском. Поред тога, Кано (Cano, 2009:p.16) указује да је прерушавање жена у мушкарце било проузроковано и њиховом жељом за добијањем вишег војног чина. Међутим, ови разлози не објашњавају одлуку протагонисткиње романа Рохаса Гонсалеса како због тога што је именована заповедницом трупе док је носила женску одећу, тако и због тога што су сапатисти који су чинили део њене чете знали да је њихова заповедница женско и након промене начина одевања.

У случају Ангустијас, ћаро одежа врши двоструку функцију. Ово бљештаво одело, с једне стране, доприноси њеном лако препознавању као заповеднице чете, док јој, с друге стране, омогућава да се физичким изгледом поистовети са лидером фракције, те да присвоји његове атрибуте. Наиме, Емилијано Сапата је у револуционарном периоду био препознатљив управо по томе што је носио ћаро одећу која у постреволуционарно доба постаје један од кључних симбола мексичког идентитета за који се везују вредности попут части, јунаштва, неустрашивости и пожртвованости. Одабиром ове одеће Рохас Гонсалес сугерише читаоцима које вредности поседује протагонисткиња његовог романа, што истовремено доприноси и високом вредновању афричког супстрата на тлу Мексика а то је, како је споменуто у уводу, био један од основних циљева овог писца. Ова промена симболично означава врхунац Ангустијасиног сазревања у самосталну жену која одлучно предводи групу на чијем се челу налази и чија наређења сви поштују. Истовремено, чини се да је Ангустијас била свесна начина на који се у мексичком друштву гледало на жену, нарочито у погледу њених физичких и интелектуалних способности, те је преузимањем мушког начина облачења симболично показала да и жене могу да носе панталоне, а самим тим и да могу да испољавају понашања типична за мушкарце, те да се подиче атрибутима који су се традиционално приписивали овом полу у смислу одважности, истрајности, борбености, независности, интелигентности и сл.

Преобучена у мушку одећу, Ангустијас са својом четом ослобађа земљишне поседе, враћа их у руке обесправљених сељака и стаје у одбрану невиних и незаштићених. Своју револуционарну ангажованост усмерава нарочито у правцу заштите жена од израбљивача. Ово је видљиво приликом сапатистичког заузимања куће настојника једног имања који је широм Реал де Анимаса био познат по искоришћавању жена. Посредством његовог лика Рохас Гонсалес сликовито показује да је у Мексику, током диктатуре Порфирија Дијаса, био заступљен феудални систем власти. Саставни део феудализма било је и право прве брачне ноћи према ком одређени властодржац, у овом случају настојник имања, има право да ужива сексуалне услуге жена које се налазе у подређеном положају. У роману *Црна Ангустијас* подређене жене превасходно су сељанке које су радиле на имањима земљопоседника.

Бежећи из Меса дел Аире након почињеног убиства, Ангустијас наилази на неколико радника запослених на имању којим је газдовао споменути настојник по имену Ефрен (*Efrén*). Као послушне и одане слуге, радници одводе ловину свом газди не би ли му служила и не би ли искористио право које му припада, с обзиром на то да су је затекли на његовој територији. Као жена у невољи, рањива како у пренесеном, тако и у дословном смислу, будући да јој је шипражје израњавило тело, Ангустијас постаје атрактивна жртва за мушкарца жељног контроле и, приде, обузетог страшћу, појудом и извесном дозом лудила. Захваљујући помоћи једног од радника, Гвитлакоћеа (*Güitlacoche*), слабашног мушкарца који постаје Ангустијасин верни сапутник, ова мулаткиња успева да побегне из Ефренових чељусту, али се изнова сусреће са њим по придруживању сапатистичким одредима и стицању чина заповеднице. Приликом другог сусрета улоге се изврћу: Ангустијас стиче контролу док Ефрен постаје потчињени мушкарац који се налази у њеној милости. У датом тренутку мулаткиња преузима на себе улогу гласноговорнице свих унесрећених жена и казује:

Ја ћу вам пресудити у име жена, свих оних које сте извргли руглу, које сте уништили својом грубошћу и глупавим мушким поносом. /.../ Говорим у име Росе из Ел Рондена и Пилар из Агва Дулсе, као и у име доња Ђоле [Ефренове супруге] и оне црне мајмунце коју су ваши људи скинули са дрвета као поклон газди [Ангустијас алудира на саму себе, с обзиром на то да су је, због боје коже, радници овако назвали] /.../ Оне су ме овластиле да вас обавестим да вам је пресуђено⁷ (Rojas González, 1999:p.437).

⁷Yo voy a juzgarlo a nombre de las mujeres, de esas de las que uste se ha burlado, esas que ha estropeado con su brusquedad y su estúpido orgullo de macho... /.../ Habla por la Rosa la de El Rondeno y por la Pilar de Agua Dulce, habla también por dona Chole y por aquella changa retinta que sus hombres

Ангустијасина пресуда за сваког насилног мушкарца је кастрација. Ефренова кастрација тумачи се као праведни чин и показатељ чињенице да је насиље које су вршили револуционари, у конкретном случају сапатисти, реакција на вишевековно тлачење, те да до њега најчешће долази из самоодбране или из освете, услед чега не подлеже осуди. На овом примеру видљиво је да Ангустијас доживљава мушкарце као животиње које треба ушкопити како би били припитомљени, услед чега и закључује: ‘/.../ само овакви мушкарци су мање лоши! Ако мушкарцима могу да се назову во или товљеник!’⁸ (Rojas González, 1999:p.438). Окрутност коју мулаткиња показује у датом случају оправдана је околностима у којима је стасавала и проживљеним искуством које је приморава да стане у одбрану како сопствене, тако и части сваког угроженог појединца.

Револуционарни циљеви Ангустијас Фарере не тичу се искључиво физичке заштите слабијих и угрожених већ и искорењивања њихове заосталости. Ангустијас сматра да је висок степен неписмености један од кључних узрока који је довео до независног положаја сељака онеспособљених да се упознају са својим правима, а потом и да их образложе писаним путем. С тим у вези, треба имати у виду да је у доба избијања Мексичке револуције у Мексику чак 85% становништва било неписмено, услед чега се Емилијано Сапата залагао за успостављање система јавног образовања. У роману *Црна Ангустијас* у више наврата уочава се негодовање и незадовољство протагонисткиње због неспособности да сама прочита револуционарне прогласе или пак новинске чланке који су извештавали о револуционарним походима, да би дошла до закључка да су све вештине које поседује (јахање, кроћење коња, пуцање, знања из народне медицине) безвредне уколико није елементарно писмена (Rojas González, 1999:p.477). Њена жеља за описмењавањем долази до изражаја када у своју службу узима учитеља Мануела (*Manuel de la Reguera y Pérez Cacho*) како би њену чету и њу научио да читају и пишу. С обзиром на то да нису имали стрпљења да сатима седе и уче слова и бројеве, сапатисти су убрзо одустали од похађања часова. Међутим, њихова заповедница је у кратком року успела да савлада основе читања, писања и рачунања како због одлучности и истрајности, тако и због привлачности коју је осећала према учитељу, мушкарцу који је по први пут привукао њену пажњу, а који ће бити узрок њене финалне пропасти и издаје револуционарних идеала због којих се отиснула у борбу.

bajaron de un árbol para regalo del amo. /.../ Bueno, pos esas son las que me han dado poderes para comunicarle que ya está uste juzgado /.../’ (Rojas González, 1999:p.437)

⁸‘solo así son menos malos los machos!... ¡Si machos pueden llamarse el buey o el cerdo de engorda!’ (Rojas González, 1999:p.438)

4. Пропаст револуционарних идеала црне Ангустијас

Учитељ црне Ангустијас спада у ред протагониста романа о Мексичкој револуцији који се могу означити као *они одозго*. *Они одозго* дефинишу се насупрот *онима одоздо*, како су неретко именовани сељаци беземљаши који су се дигли на оружје. У питању су превасходно интелектуалци који су током Мексичке револуције преузели на себе задатак формулисања револуционарних циљева и идеја, али нису узели директног учешћа у револуционарним окршајима. Премда су често окарактерисани као цивилизовани део друштва и представници разума, у романима о Мексичкој револуцији ипак не мањка ни опортунитички настројене интелектуалне елите коју интересује превасходно сопствена добит. У овај ред, дакле, 'спадају они који из револуционарних сукоба излазе неозлеђени и који током и након истих просперирају захваљујући мудрој и стратешком формулисању програма који су ишли њима у корист' (Stevanović, 2022:p.33). Ово се може запазити на примеру Мануела, друштвеног паразита и опортунисте, чија је једина жеља да извуче материјалну корист од Ангустијас, те да ју одбаци када му буде засметала у његовим настојањима да постане део политичке елите.

Без обзира на то што је Мануел потицао из другог света и што је презирао запуштене и необразоване сељаке, Ангустијас се заљубљује у њега. Кабесас Варгас и Руис Тресгало (Cabezas Vargas & Ruiz Tresgallo, 2019:p.85) истичу да ју је код њега привукло управо то што се није уклапао у стереотипног *мачо* мушкарца за ког је карактеристична продорност и доминантност у односу према женама. Мануел је био сушта супротност мушкарцима у чијем окружењу је одрасла Фарера: питом, ненасилан, пристојан, слоквентан, учен, одмерен, лепих манира. Поред тога, вреди запазити да је Мануел био слабе физичке снаге, те да је протагонисткињи Рохасовог романа изгледао слабашно, крхко, рањиво и незаштићено (Rojas González, 1999:p.355). Стога, чини се да се љубав рађа из Ангустијасине природне побуде да заштити слабије и пружи им сигурност. Непосредно пре ступања у службу ове мулаткиње, Мануел остаје најпре без оца, а потом и без мајке, услед чега губи ослонац превасходно у материјалном смислу, будући да су га родитељи издржавали. Статус сирочета у ком се учитељ наједном нашао подсећа Ангустијас на њену сопствену судбину, те се у датом тренутку код ње јавља и мајчински инстинкт (Lorente Medina, 2011:p.94).

Уверена у доброту и неисквареност свог учитеља, Ангустијас му отворено саопштава да му је наклоњена и да би желела да му буде супруга. Предлог му-

латкиње изазвао је жустру реакцију учитеља који ју је сматрао инфериорном и недостојном како због боје коже, тако и због разлике у друштвеном положају, услед чега је и одбија речима да би њихов брак у најмању руку био налик на укрштање различитих врста животиња (Rojas González, 1999:p.489). Став који је Мануел имао према заповедници сапатистичке чете одражава општи став који су интелектуалци тог доба имали према сапатистичкој револуционарној фракцији коју су, с обзиром на то да је била сачињена од неписмених сељака, сматрали варварском бандом сазданом од бића другоразредног значаја. Ово код Ангустијас доводи до појаве несигурности и жеље за променом.

С обзиром на то да не може да избели своје тело, Ангустијас доноси драстичну одлуку да се из бунтовне револуционарке преобрази у узорну жену која поштује свог изабраника, потчињава му се и безусловно прихвата његову вољу. Први корак ка овој трансформацији представља напуштање Мексичке револуције до чега је довео разговор који је водила са учитељем, а приликом ког јој овај казује: 'посао који сте изабрали није за жене... Пустите мушкарце да воде бригу о свету!'⁹ (Rojas González, 1999:p.479). Како би му доказала да је спремна да свој живот промени из корена парадоксалним враћањем управо њима, мулаткиња отима Мануела и одводи га у своје родно место. По доласку у Меса дел Аире, Ангустијас изнова мења одећу и облачи хаљине које је одбацила када је постала заповедница, наводећи да то чини зато што више није ништа друго до Мануелова жена (Rojas González, 1999:p.505), она коју учитељ наједном прихвата. Учитељева изненадна промена мишљења и прихватање мулаткиње није условљена тиме што је одложила пушку и изнова присвојила идентитет пасивне жене која се подаје, већ губитком наследства које су му родитељи оставили и потребом за материјалном сигурношћу.

Приликом слава уприличеног поводом венчања, учитељ сликовито показује својој супрузи које ће бити њено место у брачној заједници: Ангустијас мора попут краве на повоцу да иде за својим господарем, те да се и дословно повинује тако што ће клекнути и везати му пертле (Rojas González, 1999:p.507). Овакав однос антиципира повратак на традиционални патријархални систем у ком мушкарац заповеда и доноси одлуке, а до ког ће доћи након Мексичке револуције упркос залагању појединих револуционарних фракција, попут сапатистичке, за родну равноправност. Поред тога, Мануел ће навести Ангустијас да се званично преда како би добила амнестију, а уз то и велику новчану награду којом је влада настојала да придобије побуњенике и угуши револуцију. Рохас

⁹'/.../ el oficio que usted ha escogido no es propio para mujeres... ¡Deje usted a los hombres que arreglen el mundo!' (Rojas González, 1999:p.479)

Гонсалес истиче да Ангустијас, приликом потписивања документа којим се одриче сапатистичке трупе и јавно обећава да ће се повући из револуционарних окршаја, издаје своје принципе и пријатеље предајући се најгорем непријатељу (Rojas González, 1999:p.509). Ова предаја не означава само издају револуционарних идеала протагонисткиње романа *Црна Ангустијас*, већ најављује и коначни пораз револуционара који су устали против порфиристичке диктатуре.

Након венчања, крајем маја 1914. године, Ангустијас и Мануел одлазе у Мексико Сити где воде одвојене животе: Мануел се креће у јавној сфери, добија посао у влади, док Ангустијас живи повученим животом на периферији мексичке престонице. Супруг је повремено посећује представљајући је пријатељима као *егзотичну* пријатељицу која му служи за забаву, а не као закониту супругу (Rojas González, 1999:p.518). Тако се брачна заједница претвара у тамницу симболизовану бараком (*casa chica*) у коју се Ангустијас затвара, а која је у колонијалном периоду служила за смештај робова. Кабесас Варгас и Руис Тресгаљо кажу да је Рохас Гонсалес на овај начин показао да је у постреволуционарном периоду дошло до поновног потискивања мулатског становништва на саму маргину друштвеног система, а исто се догодило и са револуционарима који су узели директног учешћа у револуционарним окршајима (Cabezas Vargas & Ruiz Tresgallo, 2019:p.88). С тим у вези, треба имати у виду да је роман *Црна Ангустијас* настао у постреволуционарном периоду, услед чега су писцу били познати исходи Мексичке револуције. Мексичка револуција формално је окончана 1917. године када је донесен Устав којим су, између осталог, гарантована једнака права за све Мексиканце. Међутим, Рохас Гонсалес посведочио је томе да су уставне гаранције представљале мртво слово на папиру. Дејан Михаиловић у једном интервјуу наводи да се револуционарни покрет претворио 'у неку врсту ситнобуржоаске револуције и изневерио изворне принципе, остављајући простор за устоличење буржоаских структура власти и запостављајући питање аграрне реформе и политичке еманципације већинског становништва.' (Krstić, 2011:p.45). Будући да се након завршетка револуција која је била израз општеномског незадовољства претворила у буржоаску, обесправљени део становништва изнова је остао у запећку, док се интелектуална елита окористила и помогла моћи. Управо на овакве односе моћи покушава да укаже Рохас Гонсалес посредством односа Ангустијас и Мануела. Након удадбе и дословне предаје Ангустијасин живот претворио се у чекање. Таква ће бити и судбина других револуционара који су искоришћени као топовска ђулад: чекање на остварење права до чега ће доћи у неодређеној будућности.

5. Закључак

Поред бављења списатељским и етнографским послом, Рохас Гонсалес био је интелектуалац који је подржавао Венустијана Карансу (*Venustiano Carranza*), предводника једне од најутицајнијих револуционарних фракција који ће вршити и функцију председника Мексика, да би током двадесетих година прошлог века службовао и у Министарству спољних послова. Попут других политички ангажованих аутора романа о Мексичкој револуцији, очекивао је да ће Мексичка револуција произвести савршен ред и резултирати једнакошћу свих друштвених класа и раса. Међутим, с обзиром на то да се наведена очекивања нису испунила, код Рохаса Гонсалеса, као и код других аутора, долази до разочарања и песимистичког погледа како на саму револуцију тако и на њене исходе. У роману *Црна Ангустијас* Рохас Гонсалес показује да се мексичка историја креће у цикличном ритму, те да свака промена доводи до нужног повратка на почетну ситуацију.

Протагонисткиња овог романа метафора је за Мексичку револуцију која је прошла пут од првобитног заноса, преко узавреле борбе, до утихнућа. Уместо жељених системских друштвених промена она доводи до повратка у првобитно стање. Стога Рохас Гонсалес закључује судбину црне Ангустијас остављајући је у истом положају у ком се налазила на самом почетку, положају обесправљене жене на маргини друштвеног система и рубу егзистенције. Територијално измештање ове некадашње револуционарке из села у град показује да је угрожено становништво, симболизовано женом у роману Рохаса Гонсалеса, током и након окончања Мексичке револуције, добило прилику да промени животну средину. Промена животне средине, ипак, не имплицира и промену њиховог положаја, чиме се показује да је овај део мексичког становништва осуђен на трпно стање које превазилази само повременим и краткотрајним изливима наталоженог беса.

Једна од одлика романа о Мексичкој револуцији јесте отворен крај у погледу на правац у ком ће тећи будућност Мексика. Овакав крај био је нужан обесправљеном колективу како у постреволуционарном периоду не би у потпуности посустао и изгубио вољу за животом. Осећање безнадежности како код протагонисткиње романа Рохаса Гонсалеса, тако и код читалаца, делимично бива превазиђено тиме што аутор обзнањује да Ангустијас у својој утроби носи заматак будућности, дете настало из њене везе са Мануелом. Мулаткиња не може да наслути каква ће бити будућност чеда које у њој расте, нити може да предвиди да ли ће оно поновити судбину своје посрнуле мајке,

или ће довршити борбу коју је ова започела. Услед тога, закључујемо да, упркос песимистичном односу према судбини Ангустијас Фарере на ужем и Мексичке револуције на ширем плану, Рокас Гонсалес приводи свој роман крају с најавом рађања нове генерације, а самим тим и могуће обнове борбе која је започета са избијањем Мексичке револуције.

Литература

1. Aguilera Navarrete, F. E. (2016) La Narrativa de la Revolución Mexicana: periodo literario de violencia. *Acta universitaria*. 4, 91–102.
2. Villalobos Graillet, J. E. (2016) Las paradojas de la mexicanidad sobre el género y el mestizaje en la adaptación cinematográfica *La negra Angustias* de Matilde Landeta y en la novela de Francisco Rojas González. *Cincinnati Romance Review*. 41, 78–92.
3. Hernández Santiago, C. (2007) De facineroso ladrón a santo milagroso: el culto a los bandidos en la literatura y la devoción popular. *Caravelle*. 88, 11–29.
4. Cabezas Vargas, G. A. & Ruiz Tresgallo, S. (2019) Invisibilidad y discriminación: la representación del sujeto afro en la novela *La negra Angustias* de Francisco Rojas González. In: Díaz Mattei, A., Quiles García, F. (coord.) *La negritud y su poetica: Prácticas artísticas y miradas críticas contemporáneas en Latinoamérica y España*. Montevideo, BMR Cultural/Sevilla, Publicaciones Enredars, pp. 69–90.
5. Camba Ludlow, Ú. (2005) *Imaginarios ambiguos, realidades contradictorias. Conductas y representaciones de los negros y mulatos novohispanos siglos XVI y XVII*. Ciudad de Mexico, El Colegio de Mexico.
6. Cano, G. (2009) Amelio Robles, andar de soldado viejo. Masculinidad (transgénero) en la Revolución Mexicana. In: Cano, G., Vaughan Kay, M., Olcott Género, J. (coord.) *Sexo y revolución, Género, poder y política en el México posrevolucionario*. México, Fondo de Cultura Económica, pp. 14–39.
7. Cano, G. (2011) ¿Es posible hacer la historia de las mujeres en la Revolución Mexicana?. In: Faulhaber, Ch. B. (ed.) *Mexico's Unfinished Revolutions*. Berkeley, University of California Press, pp. 11–24.
8. Krstić, J. (2011) Latinsku Ameriku i Srbiju (samo) geografija razdvaja, Razgovor sa prof. dr Dejanom Mihailovićem. *Reflejo*. 8, 44–49.
9. Lorente Medina, A. (2011) De la subversión del orden patriarcal a la sumisión en la *Negra Angustias*. In: Lorente Medina, A., Navascués, J. de (eds.) *Narrativa de la Revolución Mexicana: realidad histórica y ficción*. Madrid, Editorial Verbum, pp. 77–104.
10. Madrid Moctezuma, P. (2006) Cuando ellas dicen no: rebelión e identidad femenina en la narrativa de la revolución mexicana escrita por mujeres. *Revista Nuestra América*. 1, 55–67.

11. Macias, A. (1980) Women and the Mexican Revolution, 1910–1920. *The Americas*. 1, 53–82.
12. Murillo Tenorio, I. M. (2022) *La negra Angustias* de Francisco Rojas: una novela revolucionaria de la Revolución mexicana. *Anuario Colombiano de Historia Social y de la Cultura*. 49.1, 259–289.
13. Oviedo, J. M. (2001) *Historia de la literatura hispanoamericana 3. Postmodernismo, Vanguardia, Regionalismo*. Madrid, Alianza Editorial.
14. Pas, O. (1995) *Lavirint samoće*, prevela Isidora Stojanović. Beograd, Centar za geopoetiku.
15. Rojas González, F. (1999) *La negra Angustias*. México, Compañía General de Ediciones.
16. Rutherford, J. (1969) The Novel and the Mexican Revolution. *Bulletin of the Society for Latin American Studies*. 1, 30–32.
17. Стевановић, С. (2022) Демитологизација слике Емилијана Сапате у романима са темом Мексичке револуције. Крагујевац, Филолошко-уметнички факултет (докторска дисертација).
18. Chang-Rodríguez, E. (1959) La Novela de la Revolución Mexicana y su Clasificación. *Hispania*. 4, 527–535.
19. Chang-Rodríguez, R. (1981) Trayectoria y símbolo de una revolucionaria: 'La negra Angustias' de Francisco Rojas González. *Revista de Crítica Literaria Latinoamericana*. 13, 99–104.

Svetlana V. Stevanović
University of Kragujevac
Faculty of Philology and Arts
Department of Hispanic Studies

WOMEN IN THE AGE OF MEXICAN REVOLUTION: FRANCISCO ROJAS GONZÁLEZ'S *LA NEGRA ANGUSTIAS*

Summary

This paper examines the role of women in the Mexican Revolution starting from the novel *La Negra Angustias* written by the Mexican writer Francisco Rojas González. The research is based on the assumption that the protagonist of the novel, Angustias Farrera, symbolically represents a powerless and downtrodden part of the Mexican population that, after centuries of suffering oppression, rises up in arms demanding a respect of basic human rights. We point out that in the period of the Mexican Revolution (1910–1920), Angustias gets the opportunity to transform from a marginalised and passive mulatto peasant woman into an active social factor that tends

to change the social system. As the military officer that forms part of the Liberation Army of the South, guerrilla force led by Emiliano Zapata, one of the most famous Mexican revolutionaries, Angustias stands up for the vulnerable part of the Mexican population, primarily women, demanding the right to freedom, independence and education. Her initial enthusiasm, however, gradually weakens under the influence of the teacher with whom she falls in love. The teacher Manuel in this Novel of the Mexican Revolution plays the role of an opportunistic intellectual who joins the Mexican Revolution in order to gain material benefit. By getting married with a greedy opportunist, Angustias abandons the revolution, and betrays her friends and ideals. From an active military officer, Angustias once again becomes a passive woman whose role in the context of the patriarchal Mexican culture is reduced to a self-sacrificing wife and mother. Therefore, following the fate of this revolutionary woman from childhood to adulthood, we try to follow the course of the Mexican Revolution in terms of armed rebellion, from the initial excitement, through the heated struggles to a status quo return.

► *Key words:* *La negra Angustias*, Francisco Rojas González, women, downtrodden, Mexican Revolution.

References

1. Aguilera Navarrete, F. E. (2016) La Narrativa de la Revolución Mexicana: periodo literario de violencia. *Acta universitaria*. 4, 91–102.
2. Villalobos Graillet, J. E. (2016) Las paradojas de la mexicanidad sobre el género y el mestizaje en la adaptación cinematográfica *La negra Angustias* de Matilde Landeta y en la novela de Francisco Rojas González. *Cincinnati Romance Review*. 41, 78–92.
3. Hernández Santiago, C. (2007) De facineroso ladrón a santo milagroso: el culto a los bandidos en la literatura y la devoción popular. *Caravelle*. 88, 11–29.
4. Cabezas Vargas, G. A., Ruiz Tresgallo, S. (2019) Invisibilidad y discriminación: la representación del sujeto afro en la novela *La negra Angustias* de Francisco Rojas González. In: Díaz Mattei, A., Quiles García, F. (coord.) *La negritud y su poética: Prácticas artísticas y miradas críticas contemporáneas en Latinoamérica y España*. Montevideo, BMR Cultural/Sevilla, Publicaciones Enredars, pp. 69–90.
5. Camba Ludlow, Ú. (2005) *Imaginarios ambiguos, realidades contradictorias. Conductas y representaciones de los negros y mulatos novohispanos siglos XVI y XVII*. Ciudad de Mexico, El Colegio de Mexico.
6. Cano, G. (2009) Amelio Robles, andar de soldado viejo. Masculinidad (transgénero) en la Revolución Mexicana. In: Cano, G., Vaughan Kay, M., Olcott Género, J. (coord.) *Sexo y revolución, Género, poder y política en el México posrevolucionario*. México, Fondo de Cultura Económica, pp. 14–39.

7. Cano, G. (2011) ¿Es posible hacer la historia de las mujeres en la Revolución Mexicana?. In: Faulhaber, Ch. B. (ed.) *Mexico's Unfinished Revolutions*. Berkeley, University of California Press, pp. 11–24.
8. Krstić, J. (2011) Latinsku Ameriku i Srbiju (samo) geografija razdvaja, Razgovor sa prof. dr Dejanom Mihailovićem. *Reflejo*, 8, 44–49.
9. Lorente Medina, A. (2011) De la subversión del orden patriarcal a la sumisión en la *Negra Angustias*. In: Lorente Medina, A., Navascués, J. de (eds.) *Narrativa de la Revolución Mexicana: realidad histórica y ficción*. Madrid, Editorial Verbum, pp. 77–104.
10. Madrid Moctezuma, P. (2006) Cuando ellas dicen no: rebelión e identidad femenina en la narrativa de la revolución mexicana escrita por mujeres. *Revista Nuestra América*, 1, 55–67.
11. Macias, A. (1980) Women and the Mexican Revolution, 1910–1920. *The Americas*, 1, 53–82.
12. Murillo Tenorio, I. M. (2022) *La negra Angustias* de Francisco Rojas: una novela revolucionaria de la Revolución mexicana. *Anuario Colombiano de Historia Social y de la Cultura*, 49.1, 259–289.
13. Oviedo, J. M. (2001) *Historia de la literatura hispanoamericana 3. Postmodernismo, Vanguardia, Regionalismo*. Madrid, Alianza Editorial.
14. Pas, O. (1995) *Lavirint samoće*, prevela Isidora Stojanović. Beograd, Centar za geopoetiku.
15. Rojas González, F. (1999) *La negra Angustias*. México, Compañía General de Ediciones.
16. Rutherford, J. (1969) The Novel and the Mexican Revolution. *Bulletin of the Society for Latin American Studies*, 1, 30–32.
17. Stevanović, S. (2022) Demitologizacija slike Emilijana Sapate u romanima sa temom Meksičke revolucije. Kragujevac, Filološko-umetnički fakultet (doktorska disertacija).
18. Chang-Rodríguez, E. (1959) La Novela de la Revolución Mexicana y su Clasificación. *Hispania*, 4, 527–535.
19. Chang-Rodríguez, R. (1981) Trayectoria y símbolo de una revolucionaria: 'La negra Angustias' de Francisco Rojas González. *Revista de Crítica Literaria Latinoamericana*, 13, 99–104.

Преузето: 29. 3. 2023.
Корекције: 24. 10. 2023.
Прихваћено: 24. 10. 2023.